

ปรสิต :

Gnathostoma spp.

พยาธิตัวจิ๊ด (*Gnathostoma spp.*)

พยาธิตัวจิ๊ด

พยาธิตัวจิ๊ดเกิดจากพยาธิตัวกลมในสกุล *Gnathostoma* ซึ่งมีอยู่หลายชนิดด้วยกัน แต่ชนิดที่พบมากที่สุดคือ *Gnathostoma spinigerum* ซึ่งคนไม่ใช่โฮสต์เฉพาะของพยาธิ แต่คนเกิดโรคจากการได้รับตัวอ่อนของพยาธิ เข้าสู่ร่างกาย เรียกว่า โรคพยาธิตัวจิ๊ด (*Gnathostomiasis*) พยาธิตัวเต็มวัยทั้งเพศผู้และเพศเมียอาศัยอยู่ในก้อนท่อมที่ผนังกระเพาะอาหารของแมว สุนัข เสือ และสัตว์กินเนื้อชนิดอื่นๆ ซึ่งจัดเป็นโฮสต์ที่แท้จริงของพยาธิตัวจิ๊ด ตัวเต็มวัยเพศเมียยาวประมาณ 25-54 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1-2 มิลลิเมตร ตัวเต็มวัยเพศผู้ยาวประมาณ 11-25 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1-1.5 มิลลิเมตร ส่วนหัวแยกออกจากลำตัวชัดเจน และมีหนามเรียงอยู่รอบหัวประมาณ 8 แถว ตัวเต็มวัยจะผสมพันธุ์และเพศเมียออกไข่อยู่ในกระเพาะอาหารและเข้าสู่ทางเดินอาหาร เมื่อสัตว์ถ่ายอุจจาระ ก็จะมีไข่พยาธิปะปนออกมาด้วย ถ้าอุจจาระอยู่ในที่แห้งเป็นเวลานาน ไข่พยาธิก็จะตาย แต่ถ้าอุจจาระถูกชะลงไปอยู่ในที่ที่มีความชื้นและความร้อนพอเหมาะ เช่น ในแอ่งน้ำ หนอง บึง ลำคลอง แม่น้ำ ประมาณไม่เกิน 2 อาทิตย์ ไข่ก็จะกลายเป็น ตัวอ่อนระยะที่ 1 ใน 4-5 วัน และฟักเป็นตัวออกมาว่ายไปมาในน้ำ ซึ่งจะตายภายใน 2-3 วัน ถ้าไม่ได้ถูกกินโดยกุ้งไร (cyclop) เมื่อกุ้งไร (โฮสต์ตัวกลางที่ 1) กินตัวอ่อนระยะที่ 1 เข้าไป ตัวอ่อนจะเจริญเติบโตและลอกคราบเป็นตัวอ่อนระยะที่ 2 รูปร่างระยะนี้คล้ายตัวเต็มวัย แต่ตัวเล็กกว่ามาก ตัวอ่อนระยะที่ 2 นี้ มีชีวิตอยู่ได้นานแม้ว่าตัวกุ้งไรตายแล้ว เมื่อมันหลุดออกมา ก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ ต่อมาเมื่อสัตว์หลายชนิด (โฮสต์ตัวกลางที่ 2) มากินกุ้งไรที่มีตัวอ่อนระยะที่ 2 เข้าไป

ตัวอ่อนก็จะเจริญเติบโตและลอกคราบเป็นระยะที่ 3 ซึ่งมีความทนทานมากขึ้น

แหล่งที่พบ พยาธิตัวจิ๊ด

ส่วนใหญ่มักพบพยาธิตัวจิ๊ดแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พบในประเทศไทย มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ อิสราเอล และอินเดีย รวมทั้งบางท้องที่ของทวีปอเมริกากลางและทวีปอเมริกาใต้ ในประเทศไทยมีสัตว์ประมาณ 48 ชนิด ที่ตรวจพบว่า มีตัวอ่อนระยะที่ 3 ซึ่งเป็นระยะติดต่อดังกล่าว (infective stage) ของพยาธิตัวจิ๊ดซึ่งติดต่อดังกล่าว ได้แก่ ปลาน้ำจืด เช่น ปลาไหล ปลาช่อน ปลาดุก สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น กบ สัตว์เลื้อยคลาน เช่น งู ตะกวด สัตว์ปีก เช่น นกกินปลาชนิดต่างๆ รวมทั้งเป็ดและไก่ สัตว์ฟันแทะ เช่น หนูฟูก หนูท้องขาว กระแต พยาธิตัวจิ๊ดอาศัยสัตว์หลายชนิดเป็นรัง โดยเฉพาะสุนัขและแมว จากการสำรวจปลาไหลในเขตภาคกลางของประเทศไทย พบว่า มีการแพร่กระจายของพยาธิตัวจิ๊ดในหลายจังหวัด เช่น นครนายก ปราจีนบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ราชบุรี สระบุรี ลพบุรี เป็นต้น อาหารที่ปรุงแบบสุกๆ ดิบๆ หรืออาหารหมักที่ทำจากปลาน้ำจืด เช่น ส้มผัก ปลาจ๋า ปลาเจ้า หรือเนื้อสัตว์อื่นๆ ก็พบว่า มีตัวอ่อนระยะติดต่อดังกล่าวของพยาธิตัวจิ๊ด อยู่เช่นกัน

การเข้าสู่ร่างกาย

คนได้รับพยาธิเข้าสู่ร่างกายโดยการบริโภคน้ำที่มีการปนเปื้อนของกุ้งไรที่มีตัวอ่อนระยะที่ 3 หรือรับประทานเนื้อสัตว์ที่มีพยาธิระยะที่ 3 แบบสุกๆ ดิบๆ เช่น อาหารประเภท ยำ ลาบ ลาบก้อย แหนม หมก พล่า ปลาจ๋า ปลาเจ้า ส้มผัก หรืออาหารที่ปรุงขึ้นด้วยเนื้อปลาโดยเฉพาะ

ปรสิต :

Gnathostoma spp.

ปลาช่อน ปลาดุก ปลาไหล ไก่ เป็ด กบ ตัวอ่อนจะไชทะลุออกจากกระเพาะอาหารและลำไส้ และในเวลาไม่นานพยาธิตัวอ่อนซึ่งมีขนาดยาวประมาณ 0.4 – 0.9 ซม. จะคืบคลานและไชซอนเข้าไปในอวัยวะต่างๆ ของร่างกายของคน ซึ่งบางรายอาจเสียชีวิตได้ถ้าพยาธิไชไปที่อวัยวะสำคัญ เนื่องจากคนไม่ใช่โฮสต์โดยเฉพาะ พยาธิจึงไม่สามารถเจริญตามขั้นตอนตามปกติ จนถึงตัวเต็มวัยและออกไข่ได้เหมือนที่เกิดขึ้นใน เสือ สุนัข หรือ แมว

อันตรายของ พยาธิตัวจิ๋ว

เมื่อคนได้รับตัวอ่อนระยะที่ 3 ของพยาธิตัวจิ๋วเข้าไป ตัวอ่อนจะไชไปตามบริเวณต่างๆ ในร่างกายทำให้เกิดอาการแสดงตามตำแหน่งที่มีพยาธิอยู่ เช่น ไช้ไปตามเนื้อเยื่อใต้ผิวหนังก็เกิดอาการบวมเคลื่อนที่ หรือเข้าสมองก็เกิดสมองอักเสบ หรือไชไปที่ลูกตาอาจทำให้ตาบอด เป็นต้น อาการของโรคนี้จึงต่างกันแล้วแต่พยาธิจะไปอยู่ส่วนไหนของร่างกาย อาการทั่วไปที่มีรายงานมีดังนี้

- อาการบวม ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อพยาธิขึ้นมายู่บริเวณผิวหนัง ส่วนบริเวณที่บวม มักไม่แน่นอนแล้วแต่พยาธินั้นจะไปอยู่ที่ใดนานพอ อาจเป็นบริเวณหน้าส่วนลำตัว มือ หนึ่งตา เท้า ฯ แต่เมื่อพยาธิเคลื่อนที่ไปอยู่ที่ใหม่ เช่น ลงไปลึกมากจากผิวหนัง อาการบวมที่ตำแหน่งเดิมจะค่อยๆ ยุบหายไป บางครั้งก็ขึ้นมายู่บริเวณผิวหนังทำให้เกิดบวมขึ้นที่บริเวณใหม่อีก
- อาการปวด ไม่เสมอไปทุกราย โดยมากมีอาการปวดจี๊ดๆ หรือแปล็บๆ คล้ายตัวสัตว์กัด บางรายมีอาการปวดเป็นพักๆ และบางครั้งก็มากจนถึงกับรบกวน แต่ตามปกติอาการปวดมักไม่ร้ายแรงนัก

- อาการคัน บางรายมีเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย แต่โดยมากมักมีจนชวนให้เกา อาการคันบริเวณดังกล่าวจะหายไปเมื่อพยาธิเคลื่อนไปที่อื่น แต่มักจะทำให้คันอีกเมื่อยังเคลื่อนอยู่ใต้ผิวหนังต้นๆ
- อาการอื่นๆ แล้วแต่พยาธิจะเข้าไปสู่อวัยวะใด ถ้าเข้าสู่สมองอาจทำให้หมดสติและอาจถึงแก่กรรมได้ มีความร้ายแรงมากน้อยและเกิดอาการอีกหลายอย่าง แล้วแต่อวัยวะที่พยาธิเดินทางไปที่อาศัยอยู่

วิธีป้องกัน

- ดื่มน้ำสะอาดที่ไม่มีกรปนเปื้อนของกุ้งไร
- ไม่รับประทานอาหารที่ปรุงจากเนื้อสัตว์สุกๆ ดิบๆ เช่น อาหารประเภท ยำ ลาบ ลาบ ก้อย แหนม หมก ปลา ร้า ปลาเจ่า ส้มผัก หรืออาหารที่ปรุงขึ้นด้วยเนื้อปลาและเนื้อสัตว์ที่สงสัยอื่นๆ โดยเฉพาะ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาไหล ไก่ เป็ด กบ ควรทำให้สุกก่อน โดยทำให้เป็นชิ้นเล็กพอสมควรแล้วต้มในน้ำกำลังเดือดนานอย่างน้อย 5 นาที หรือ ทอดบั้ง ย่าง ให้สุกทั่วถึงด้วยความร้อนสูงๆ จึงจะทำให้ตัวอ่อนพยาธิซึ่งอยู่ในเนื้อ ลึกลงๆ ตายได้ น้ำส้มสายชูและน้ำมะนาวที่ใช้ปรุงอาหารกันตามปกติ ไม่สามารถฆ่าพยาธิเหล่านี้ได้
- ไม่ใช่เนื้อสด โดยเฉพาะเนื้อกบ เนื้อปลา พอกบริเวณบาดแผล
- คนที่สัมผัสกับเนื้อสด เช่นคนแล่หรือหั่นเนื้อปลา หรือเนื้อสัตว์อื่นๆ ไม่ควรมีบาดแผลที่มีมือ ถ้าจำเป็นต้องทำให้ใส่ถุงมืออย่างชนิดหนา

ปรสิต :

Gnathostoma spp.

เอกสารอ้างอิง

1. Report of a Joint FAO/WHO expert meeting. Multicriteria-based ranking for risk management of foodborne parasites. 24 October 2012.
2. รศ.เวช ชูโชติ คณะแพทยศาสตร์
ภาควิชาปรสิตวิทยา มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่. โรคพยาธิตัวจิ๊ด
(Gnathostomiasis) [ออนไลน์]. เข้าถึง
ได้จาก : [http://www.med.cmu.ac.th/
dept/parasite/public/Gnathostomiasis.
htm](http://www.med.cmu.ac.th/dept/parasite/public/Gnathostomiasis.htm). สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2558.
3. ศ.ดร.พีรพรรณ ตันอารีย์.
ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล. 2557. มาทำความเข้าใจ
รู้จักโรคพยาธิตัวจิ๊ด(Gnathostomiasis).
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :
<http://www.sc.mahidol.ac.th/usr/?p=6>
3. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2558.